

DOŚWIADCZAĆ (213) *vb impf*

doświadcząć (182), **doświadcszać** (30), **doświaczsząć** (1); doświadcząć *PatKaz III, FalZioł, BielŻyw* (4), *GlabGad, WrobŻołt* (2), *RejPs, SeklKat, RejKup, Diar* (2), *DiarDop, KrowObr, RejWiz* (2), *Leop* (5), *KwiatKsiąż, Mącz* (12), *HistRzym* (2), *BiałKat* (3), *BielSat, GrzegŚm, KuczbKat* (4), *BietSpr, WujJud* (2), *WujJudConf* (4), *BudBib* (4), *BudNT* (2), *CzechRozm* (10), *ModrzBaz* (2), *SkarJedn, Oczko* (2), *KochPs* (5), *SkarŻyw* (8), *CzechEp* (3), *CzechEpOrz* (2), *NiemObr* (10), *WerGośc, ArtKanc, BielRozm, Calep* (2), *KochCn, GrabowSet, KochFrag* (2), *LatHar* (6), *WujNT* (26), *SarnStat* (2), *SkarKaz, GosłCast* (3); doświadcszać *KromRozm III, GliczKsiąż, RejAp* (3), *GórnDworz, HistLan, RejZwierc* (3); doświadcząć : doświadcszać *LubPs* (1 : 7), *BibRadz* (21 : 3), *BielKron* (1 : 1), *RejPos* (9 : 9); doświadcszać : doświaczsząć *HistAl* (2:1).

-dcz- (174), -dsz- (31), -tcz- (7), -csz- (1).

o jasne; -wiad- (119), -wiad- (77), wi(a)d- (17); -wiad- *RejPs, HistAl, KromRozm III, GliczKsiąż, KrowObr, RejWiz* (2), *BielKron* (2), *KwiatKsiąż, RejAp* (3), *GórnDworz, GrzegŚm, KuczbKat* (4), *WujJud* (2), *BudNT* (2), *ModrzBaz* (2), *SkarJedn, Oczko* (2), *KochPs* (5), *SkarŻyw* (8), *BielRozm, KochCn, GrabowSet, KochFrag* (2), *SarnStat* (2), *SkarKaz, GosłCast* (3); -wiad- *BielSat, HistLan, BietSpr, NiemObr* (10), *WerGośc, ArtKanc*; -wiad- : -wiad- *LubPs* (6 : 2), *Leop* (4 : 1), *BibRadz* (4 : 20), *Mącz* (6 : 6), *HistRzym* (1 : 1), *RejPos* (12 : 6), *BiałKat* (1 : 2), *RejZwierc* (2 : 1), *WujJudConf* (3 : 1), *BudBib* (3 : 1), *CzechRozm* (1 : 1), *CzechEp* (1 : 2), *CzechEpOrz* (1 : 1), *LatHar* (5 : 1), *WujNT* (17 : 8); drugie a jasne. ◊ *W formach praet i con doświadczął* (w tym 2 r. błędne znakowanie), doświadczął- (w tym 5 r. błędne znakowanie).

inf doświadcząć (32). ◊ *praes 1 sg* doświadczam (12). ◊ *2 sg* doświadczasz (8). ◊ *3 sg* doświadczą (30). ◊ *1 pl* doświadczamy (15). ◊ *2 pl* doświadczacie (2). ◊ *3 pl* doświadczają (9); -ają (6) *Mącz* (2), *RejPos, BudBib, ModrzBaz, NiemObr, -ają* (1) *BibRadz, -(a)ją* (2) ◊ *praet 1 sg m* doświadcząłem, -m doświadcział (4); -em (1), -(e)m (2). ◊ *2 sg m* doświadcząłeś, -ś doświadcział (4). ◊ *3 sg m* doświadczął (17). *f* doświadcziała (1). ◊ *1 pl m pers* doświadczali(s)my (1) *Diar, -(s)my* doświadczali (1) *ModrzBaz*. ◊ *3 pl m pers* doświadczali (9). ◊ *fut 1 pl* będziem doświadcząć (1) *ArtKanc*. ◊ *imp 2 sg* doświadczaj (4). ◊ *3 sg* niech doświadczą (3). ◊ *2 pl* doświadczajcie (9). ◊ *con 3 sg m* by doświadczął (7). *f* by doświadcziała (1). ◊ *1 pl m pers* by(s)my doświadczali (4), bychmy doświadczali (2); by(s)my *DiarDop, WujJudConf* (2); by(s)my : bychmy *RejPos* (1 : 2). ◊ *2 pl m pers* by(s)cie doświadczali (2). ◊ *3 pl m pers* by doświadczali (4). ◊ *impers praet* doświadczano (2). ◊ *part praes act* doświadczając (29).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Poddawać kogoś lub coś próbie* (czasem domyślnie przez wystawienie na ciężkie przeżycie, zesłanie cierpień itp), *badać; dochodzić, dociekać; examinare Mącz, discere, exquirere Mącz; attentare, degustare, depraehendere, experiri, explorare, extentare, experimentum capere a. facere, periculum facere, invenire, percognoscere, periclitari, perspicere, pertentare, praetentare, probare, spectare, tentare Cn* (189) : *RejKup t7v; Exquiro, Wywiaduyę fie/ wypitawam/ doświadczam. Mącz 336d, 90a, 110a; BielSpr 47; GrabowSet F3v; Bo áczyby on miał y bez tego doświadczánia kościelną náukę przyimowác: wízakoż lepiej ieft áby ták doświadczáiąc gotował się ku poznánium prawdy WujNT 470; Proroctw nie lekce*

ważcie. A wżytkiego doświadczyacie [*probate*] dobrego lię trzymaycie. *WujNT 1.Thess 5/21*, s. 711, 712.

doświadczać czego (41): *GlabGad A3v*; *LubPs V4v*; *Leop Eccli 27/6*; *BibRadz Eccli 27/5*; *Mącz 202a*; *HistRzym 56, 71*; *RejPos 82*; Drudzy iádą na Záięc doświadczáiąc Chártow *BielSat C4v* [*idem BielRozm 22*]; *WujJudConf 29v, 35v*; *BudNT Luc 12/56* [2 r.]; *CzechRozm 189, 218v*; *Oczko 29v*; *CzechEp 127*; tym pilniey wglądałem w tę rzecz/ doświadczáiąc y śwego nabożeństwą/ y Rzymkiego. *CzechEpPORz **; *NiemObr 15, 72, 89, 94*; *BielRozm 22*; *Calep 134b, 996b*; *LatHar 489*; A drugi rzekł: Kupilem pięć iarzm wołow/ y idę ich doświadczać [*probare*] *WujNT Luc 14/19*; *Luc 12/56* [2 r.], *Gal 6/4*, *1.Thess 5/21*, s. 711 [2 r.]. *Cf doświadczać czego wedle czego; czego przez kogo co; czego z czym; czego w czym, Ze zdaniem dopełnieniowym, w porównaniu.*

doświadczać czego wedle czego (1): A tu iuż pilności wielkiej potrzeba/ iákobyśmy wedle głowy Kościoła Powŕzechnego/ ktora iest Kryftus Iezus/ wżyftkich cząstek y członkow doświadczáli. *WujJudConf 129v*.

doświadczać czego przez kogo, co (3): ftárodawnych czálów deŕtilláciy ták ŕubtylnych nie bywáło/ áni przez Alchimijéy ípráwę/ rzeczy doświadczáli *Oczko 11v*; doświadczáł [*Pan*] przez nie [*Chananejczyki*] ludu śwego. *SkarŻyw 325*; *WujNT 575*.

doświadczać czego z czym (1): álem też [...] ŕwiádectwá/ których X.K. wżywa/ wważał: y z piłmy ś. y z Patrefámi też niektórymi I. M. piłania doświadczáł. *CzechEpPORz *3*.

doświadczać czego w czym (1): Wżytkiegom tego doświadczáł w mądrości [*tentavi in sapientia*] *BibRadz Eccl 7/24*.

doświadczać kogo (G a. A) (58): Tak nam ŕlufze doświadczone przyiációły miłować, iako ie miłuiąc doświadczáć. *BielŻyw 107, 44*; *LubPs Y5v marg, eev*; Thych bowiem iáko óciec (łáfkáwy) vpomináiąc doświadczáłes [*probasti*] *Leop Sap 11/11*; *BibRadz Iob 13/9, Ps 81/8, Iud 8/14, 15, 16, Sap 11/11, Eccli 9/19*; *RejPos 82, 120v*; *WujJud 223v*; iák możesz napilniey doświadcżay przyiációł [*coniecta de proximo*] *BudBib Eccli 9/19, Iob 7/18*; iáko y íam Moyżelż piłze/ y vczy o tym iáko doświadczáć/ fáłżywych y prawdziwych prorokow *CzechRozm 104, 237v*; *KochPs 16*; *SkarŻyw 294*; *CzechEp 127 marg*; *NiemObr 88*; *LatHar 16, 240, 578*; Náłzym kápłanom/ mowi/ nie trąd cieiełny/ ále dułzne plugáftwá/ nie mowię doświadcżać oczyścionych/ ále práwie oczyściác dozwolono. *WujNT s. 387, Apoc 2/2*. *Cf doświadczać kogo czym; kogo w kim, Fraza, Zwrot.*

doświadczać kogo czym (3): tedy ich Więc częłto [*Bog*] rozmaítym ípołobem doświadcża *CzechRozm 237v, 225v*; *SkarŻyw 347*.

doświadczać kogo w kim, w czym (3): *BielŻyw 44*; *KochCn B4v*; bo dla tego też Abráhámá w Izááku doświadcżano *LatHar 577*.

doświadczać czym (6): y na kozdy czálz nezlyczonymy dzyuy dołzwyatczamy yłz to tak bylo od boga przed uyeky *PatKaz III 106v*; że nie cudámi Ewánieliey/ iefli iest prawdziwa/ doświadcżać małz *CzechRozm 189*; *NiemObr 72*; *ArtKanc Sv*; *Calep 134b, 996b*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: tego (2); jeśli (9), co (2), iż (1)] (16): *PatKaz III 106v*; ktore [*słupy*] widząc Alexander kazał ie przewiercieć doświadcżáiąc iefliby były dęte *HistAl Iv*; *KromRozm III C3v*; *BibRadz Philipp 3/11, 12*; *RejPos 82, 188v*; *SkarJedn 63*; *CzechEp 211*; ále

doświadczáli/ we wżytkich rzeczách/ ktora ieft wola Boża dobra *NiemObr* 11, 17; Doświadczáiąc co ieft wdźięcznego Bogu [*probantes quid sit beneplacitum Deo*] *WujNT Eph* 5/10, s. 34, 470, 1.*Rom* 12/2, *Philipp* 1/10.

W porownaniu (2): Acz on czałem dofwadcza nás iáko złotnik frzebrá przez ogień *RejPs* 95v; gdzie wżytkiego dowodnie [*na dysputacyjach szkolnych*] iáko ná złotárfkiey wáżce doświadczáią [*examinantur*]. *ModrzBaz* 129v.

Przysłowie: Złota ogniem kofztuiemy, ale przyiaciele w potrzebach dofwadcżamy. *BielŻyw* 44; *KochCn* B4v.

Fraza: »doświadczá [kogo] (Pan) Bog« [*w tym: kogo czym (4), kogo w czym (4)*] [*szyk zmienny*] (18): *LubPs* R2v *marg*; *KrowObr* 238; *RejWiz* 131; *Leop Gen* 22/1; *BibRadz* I 7 *marg*, *Gen* 22/*arg*, *Deut* 13/2, I 108v *marg*, 516 *marg*; *RejAp* 40; *RejPos* 82 *marg*, 125; *RejZwierc* 125v, 202; *BudBib Sap* 3/5; ieftliś ieft świętą/ tedy cię doświadczá Pan Bog *SkarŻyw* [197], 283, 597 *marg*. *Cf* »nawiedzáć i doświadczáć«, »znáć i doświadczáć«.

Zwrot: »(samego) siebie doświadczáć« [*szyk zmienny*] (8): Dla czego rofkázuie Páweł s. káždemu siebie doświadczáć. *BiałKat* 271 *marg*, 270v, 271; *KuczbKat* 170 [2 r.]; *WujJud* 223v; *CzechRozm* 268; *WujNT* 2.*Cor* 13/5.

Szeregi: »badać się i doświadczáć« (2): [*wyłożyłem Problemata*] Chczáć aby to było polkkiem iążikowi iawnno czo grekowie pirwey, po tim łacinnici fkricie napifali piłno fie około te⁸⁰ badaiąc y pewnołci dofwadcżaiąc. *GlabGad* A3v; *WujNT* 470.

»ćwiczyć i doświadczáć« (1): Ktore [*krzyże*] połpolicie BOg ná wierne chwalce fwe dopufzcza/ y nimi ich łobie k woli fwey ćwiczyć/ y doświadczá. *CzechRozm* 225v.

»nawiedzáć i doświadczáć« (1): Ale iłz Bog náwiedzá fwe/ y doświadczá ich przygodami rozmáitemi *SkarŻyw* 347.

»doświadczáć i obaczáć« (1): ponyewalż iż fámi okyem fwym á doznánien częfto á gęłtho dofwadłfamy y obaczamy fkwyerk a gomon myędzy temi [*ludźmi*]/ ktorzy płodu nyemogą doftáć *GliczKsiąż* C4v.

»doświadczáć i pokuszáć« (1): Doświádszay mię Pánie y pokufzay [*Proba me Domine et tenta me*] *BibRadz Ps* 26/2.

»doświadczáć a (a(1)bo) probowáć« (*szyk 4 : 3*) (7): *LubPs* hh6v; Lydius lapis qui alias Heraclius, Latine index, Złotniczy kámién ná którym probuyá á dofwadcżayá srebro y złotá. *Mącz* 202a, 154d; *WujJudConf* 29v; *WujNT* Yyyyy2. *Cf* »(samego) siebie doświadczáć«.

»pytáć, (i) doświadczáć« (2): *WróbŻółt* D6; y vczyńił go [*Piotra*]/ głowá [...] wżytkich owiec [...] fwoich po fwym zmartwychwłtánium: pytáiąc go y doświadczáiąc po trzy kroć/ ieftlibygo [!] miłowál. *SkarJedn* 63.

»nie znáć ani doświadczáć« (1): Połpolicie rzeczámí dobremi ci gárdzá/ ktorzy ich prawdźiwie nie znáią/ áni doświadczáią. *NiemObr* 88.

W przeni (51) :

doświadczáć kogo, czego (48): *LubPs* bb3 *marg*; nam kazał dofwadcżáć duchá prawdziwego *RejWiz* 189v; *BielKron* 413; *RejAp* 45 [2 r.]; kłiądz Tomicki/ dofwadłfzał dowćipu pácholát fwoich

GórnDworz C3; ále nas [*Pan*] pilnie przefthrzega/ ábychmy kaźdego ducha doftwiadftzáli *RejPos* A5v, 42, 48v, 50, 139, [279], 287v, 330; *WujJud* 105; *WujJudConf* 129v; *CzechRozm* A8, 21; *ModrzBaz* 104v; dŁugoli ZŁy czŁowiek ma doftwiadczáć twéy ćierpliwoftci? *KochPs* 16, 143, 161; *NiemObr* 82; *WujNT* 1.*Ioann* 4/1, s. 825, Yyyyy2v. Cf doftwiadczáć czego przez co; czego czym; czego na kim; czego po kim, Ze zdaniem dopełnieniowym, »Pan (Bog) doftwiadczá«, »ogień doftwiadczá«, »doftwiadczá pokusa«, »rozum doftwiadczá«, *Zwrot*.

doftwiadczáć czego przez co (1): [*Żydowie*] za nami krzełciany noftzá księgi łtarego zakonu, przez ktore doftwiadczámy prawdy nafzey wiary *WróbŻoŁt* S6v.

doftwiadczáć czego czym (4): *LubPs* D3v; *BibRadz* I 7 marg; *SkarŻyw* [282]; Będziem fię Pánie polepfzáć/ vczynkow wiárá doftwiadczáć *ArtKanc* Sv.

doftwiadczáć czego na kim (1): A toć łá ty przyczyny przecz Pan Bog dopuřcza przełładowánie nád wiernemi łwemi [...]: Aby ná iednych doftwiadczáŁ łtałftci ich *RejPos* 50v.

doftwiadczáć czego po kim (1): [*řw. Bernard*] do zakonu ktorego wftápić miaŁ wołá/ y do niego fię gotowaŁ/ rozmáicie łtátku y ćierpliwoftci fwoiey po łobie doftwiadczáiac *SkarŻyw* 461.

Ze zdaniem dopełnieniowym [*w tym: jeřli* (3)] (5): *DiarDop* 101; Namilřzy nie wierćcie ledá duchowi ále doftwiadczáycie Duchow iełli z Bogá łá *Grzegřm* 56; *CzechRozm* 239v; *KochPs* 122; *NiemObr* 94.

Frazy: »Pan (Bog) doftwiadczá [*kogo, czego*]« [*w tym: czego czym* (1), *czego w czym* (1)] [*řzyk zmienny*] (6): *LubPs* eev marg; DoftwiadczáŁ Bog w ofiarowaniu Izaáka/ wiary y połłuffenstwá Abrahamowego *Leop* B2v/arg; *BibRadz* I 7 marg; *RejPos* 50, 330; *SkarŻyw* [282].

»ogień doftwiadczá [*czego*]« (1): Iáko ogień doftwiadczá Źelázá/ ták wino do vpićia łokáne/ wyda ná wierzch fercá pyřznych. *WerGořc* 260.

»[*kogo*] doftwiadczá pokusa« (1): tedy to byc muřiaŁo áby ćię doftwiadczáŁá pokułá. *KuczbKat* 425.

»[*kogo*] rozum doftwiadczá« (1): ale dobrych ludzi łam rozum doftwiadczá. *BielŻyw* 11.

Zwrot: bibl. »doftwiadczáć serc(a)« [*řzyk zmienny*] (8): Doftwyadłłaleř náwyedzenyem łwym fercá moyego *LubPs* D3v; ále ták iákołmy doftwiadćzeni od Bogá/ áby nam byŁá wierzoná Ewángelia/ thák mowiemy/ nie iáko byłmy fię ludziom podobáli/ ále Bogu/ ktory doftwiadczá ferc náłłych [*qui probat corda nostra*]. *Leop* 1.*Thess* 2/4 [*idem: BibRadz, WujNT*]; *BibRadz Ps* 7/10, *Ier* 11/20, 17/arg, 1.*Thess* 2/4; *WujNT* 1.*Thess* 2/4. Cf »znać a doftwiadczáć«.

Szeregi: »doftwiadczáć a pokusáć (a. pokusić)« [*řzyk 1 : 1*] (2): [*Pan*] Drugich teź wiáry á łtałftci doftwiadćzáć á pokułzáć raczy. *RejPos* 139, 330.

»doftwiadczáć i probować« (1): Abowiem ták to przeźrzaŁ Pan Bog/ áby [...] tym więcey prawdá fię pokazowála/ á iźby łtátecznoftci łwoich wiernych doftwiadczáŁ y probowaŁ. *WujJudConf* 129v.

»znać a doftwiadczáć« (1): Thy wřzechmogácy Pánie/ ktory z nafz á doftwiadczás [!] fercá káźdego *RejPos* 287v.

a. *Przekonywáć się, dowiadywáć się; spořrzegać, obserwowáć; cognoscere, comperire, praetendere* *Mqcz* (9): Cognosco, Znowu kogo poznawam, teź doznáwam/ Doftwiadczám/ Teź Rozumiem. *Mqcz* 250d, 279a, 291d, 318b, 323c, 406a, 448d.

doftwiadczáć czego w kim (1): Czego łámá rzeczą doftwiadczámy w Káphárnáitách dziřieyřnych *WujNT* 332.

Szereg: »widzieć i doświadczać« (1): Abowiem co na oko widzimy y wftawicznie tego doświadczaamy/ iako ná drzewach cienuchne [!] zaiŕte gáŕŕski ŕnich wynikáiącå wielkå okwitoŕŕ iábŕek [...] znalzaiå/ á tym cziężarem acż ŕię niepomaŕu naginaia/ awŕzakoż ŕię żadnå miarå nielåmia *KwiatKsiåż* M2.

2. Doznawać, zaznawać, odczuwać, przeżywać (20) : Doświadczaamy tego łami na łobie: day Boże/ aby nie tåk czeŕto: ále/ zaiŕte doświadczaamy. *KochFrag* 47.

doświadczać czego (21): *BielŻywGlab nlb* 14; bo thego doŕwiadczaamy ŕkuthecżnie w zimnych á w wilgothnych niemoczach. *FalZioł* I 50d; *Diar* 65; *BibRadz Sap* 2/24; *Szedł [ojciec] drugiey [córki]* doŕwiadŕzåiac inákŕzey wdzięcznoŕci. *HistLan* A4v; *BudBib Sap* 2/24; *SarnStat* 4, 1085; *GosłCast* 43. *Cf doświadczać czego na kim, w kim, w czym, Ze zdaniem dopełnieniowym Fraza, Zwrot.*

doświadczać czego na kim (1): Doświadczaamy tego łami ná łobie *KochFrag* 47.

doświadczać czego w kim, w czym (5): *KuczbKat* 100; á wżdy tåk rzadko doświadcżam w ŕercu ŕwym łodkoŕci iego [*Pana*]. *LatHar* 234. *Cf Zwrot.*

Ze zdaniem dopełnieniowym (3): doświadcżaliŕmy tego, jako ŕię nam w sprawach inych RP ŕzańcujå. *Diar* 36; *RejPos* 256; *RejZwierc* 248.

Przysłowie: chceŕz mieć co dobrégo/ Muŕŕŕz piérwéy doświadcżać/ iŕcie wiele złégo. *GosłCast* 43.

Fraza: »myŕŕ doświadcza« [*szyk zmienny*] (2): O czegoż myŕŕ zŕráłowana Nie doświadcżála ŕtroŕkåna? *GosłCast* 41, 27.

Zwrot: »doświadczać w (na) sobie« [*szyk zmienny*] (4): Tåk potrzebå thego/ ábyŕmy w dzyęcznoŕci/ tåkowego miłofierdzia w łobie doŕwiadcżáli. *RejPosWiecz*³ 98v, 256; *Chriftulå* w niebie wyznawåiac/ zdådå ŕię łobie dálekimi od niego/ mocy iego duchowney w łobie nie doświadcżåiac *NiemObr* 44; *KochFrag* 47.

Szereg: »doznawać i doświadczać« (1): abowiem młodych ludzi [...] nie roŕtropnoŕŕ zawŕze ma być rżådzona [...] mådfoŕciå obacżnoŕciå ŕtarych ludzi, ktorzy dla lat dawnych w ktore poŕzli, wiele rzeczy doznawali y doŕwiadcżali *BielŻywGlab nlb* 14.

3. Dawać ŕwiadectwo czemu, udowadniać, dawać dowody, stwierdzać (4) :

doświadczać czego (2): Błogoŕławiony ktory nie oŕådza ŕiebie łamego w tym co pochwała [*Rom* 14/22]. *Drudzy cżytaia* ŕzego doświadcża. *BibRadz* II 90v *marg*; *SkarKaz* 518b.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Duchownych ty łå dobre vcżinki tego Bożego przikazania/ cwierdzić mocno/ [...] doŕwiadcżać/ żeŕmy wŕprawiedliwienny mękå/ y doŕŕyć vcżinięnym iego *SeklKat* M2.

Szeregi: »powiedać i doświadczać« (1): gdzie tåm wielkie cudå y dziwy widał y ludziom powiedał y doŕwiadŕzał. *BielKron* 166v.

»znac i doświadczać« (1): Y łami krolowie Pogånŕcy kłåmŕtwå ich [*astrologów*] znalli y doświadcżáli. *SkarKaz* 518b.

Synonimy: **1.** badać, ćwiczyć, kosztować, kusić, obaczać, pokuszać, probować, przeglådåć, przepatrzać, pytać, uważać, wybadywać, wyciågać, wynajdować, wywiadować ŕię; **a.** widzieć; **2.** doznawać; **3.** powiedać.

Formacje pochodne cf ŚWIADCZYĆ.

Cf **DOŚWIADCZAJĄCY, DOŚWIADCZANIE, DOŚWIADCZANY**

KN